

Podzámecká zahrada

Listy pro učitele

Historie Podzámecké zahrady

Nejstarší zahrada u zámku v Kroměříži byla pravděpodobně založena již v první čtvrtině 16. století za olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1496–1540). První písemné zprávy o ní se dochovaly až z doby biskupa Viléma Prusinovského z Víckova (1565–1572), který psal roku 1566 Wolfgangovi z Liechtensteinu do Mikulova: „Zde u Kroměříže sobě zahradu novou dělati dáme, do kteréž nemálo ruoží k sázení potřebujeme...“

Na vyobrazení Podzámecké zahrady z devadesátých let 16. století můžeme vidět zahradu obdélného půdorysu ohrazenou dřevěným plotem. Ze zámecké budovy se do ní dalo sestoupit po mostě, který překlenoval mohutný obranný příkop využívaný pro chov daňků. V té době nepostrádala nic z typických prvků tehdejších zahradních kompozic, spojovala v sobě funkci užitkovou i okrasnou, na záhonech se pěstovaly vedle sebe květiny, léčivé rostliny i zelenina, nesměly chybět ovocné stromy ani zahradní altán.

K vážnému poškození zámku a zahrady došlo během 30-leté války. Do opravy zpuštěného zámeckého areálu se s velkým nasazením pustil až biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcorna (1664–1695). Podle návrhů architekta Giovanniho Pietra Tencally nechává znovu upravit i zahradu, jejíž tehdejší podoba s velkou středovou fontánou, květinovými záhony, sochami i navazujícím ovocným sadem se nám dochovala na rytinách z roku 1691. Do zahrady se vstupovalo unikátně vyzdobenou salou terénou se dvěma grotty.

V 18. století se vzhled zahrady pozvolna měnil dle vývoje barokního myšlení. Obrazové dokumenty zachycující před zámkem barokní parter s broderiovými záhony, vodními nádržemi a sochařskou výzdobou. Prostor parteru rámovala zelená loubí sbíhající se u vyvýšeného vyhlídkového pavilonu.

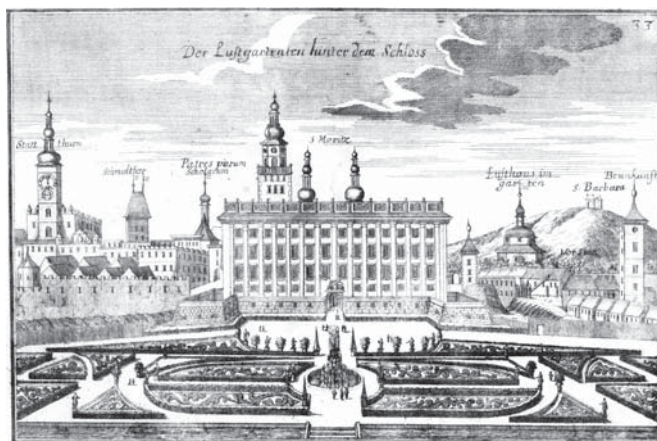
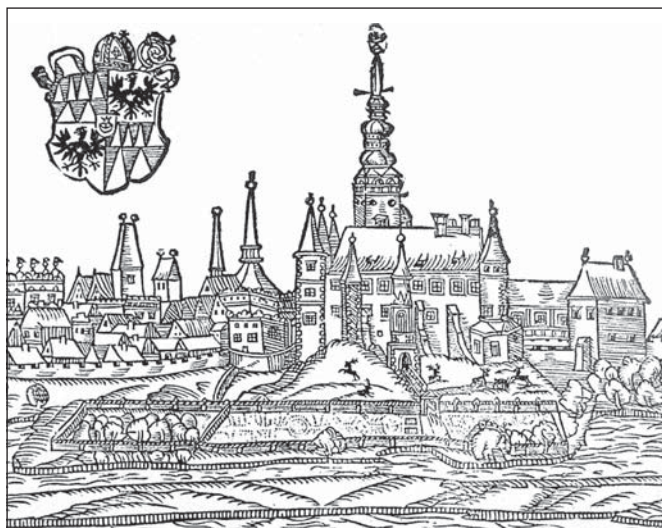
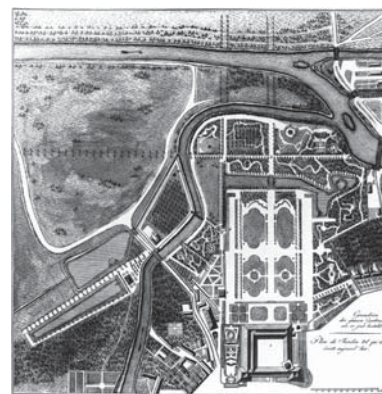
První olomoucký arcibiskup Colloredo-Waldsee (arcibiskupem 1777–1811) pod vlivem osvícenství mezi roky 1790–1800 rozšířil a proměnil barokní zahradu u zámku v sentimentálně laděnou kompozici. Zachoval pravidelně členěný parter před zámkem a navazující plochy upravil v novém duchu. Propojení mezi těmito dvěma světy zprostředkovala soustava alejí vysázených ze sloupovitě rostoucích topolů. Síť klikatých cestiček vinoucích se mezi stromy a křovinami, přiváděla návštěvníka k pestré paletě zahradních staveb např. k poustevně s květinovou zahrádkou, k labyrintu s deštníkem, selskému statku s ovocným sadem aj., byly mu nabídnuty nejrůznější možnosti rozptýlení – projížďky loďkou, střelba na terč, houpačka u čínského pavilonu atd.

Ve 30. letech 19. století přichází do Kroměříže arcibiskup Ferdinand Maria Chotek (1832–1836), který prostřednictvím architekta Antona Archeho přistupuje k radikální přeměně Podzámecké zahrady ve velkorysý krajinařský park. Po Chotkově náhlém úmrtí projekt v celé šíři realizuje jeho nástupce arcibiskup Maxmilián Somerau-Beeck (arcibiskupem 1837–1853). Od města byly odkoupeny rozsáhlé pastviny přiléhající k původní zahradě, které se mezi roky 1837–1850 postupně mění v krajinařskou kompozici, jejíž srdce tvořila tzv. Maxmiliánova kolonáda. Nejrozsáhlejším objektem zřízeným v prostoru parku byl Maxmiliánův dvůr, určený pro vzorový chov hovězího dobytka. Nacházela se zde i řada dalších staveb a soch. Během tohoto období zaznamenala zahrada největší rozkvět, získala současnou rozlohu a uspořádání.

Druhá polovina 19. století byla v zahradě ve znamení změny detailů. Arcibiskupští architekti v duchu tehdejší módy upravovali vzhled některých staveb, vysazovaly se nové exotické dřeviny. Bohužel vinou dvou světových válek se stav zahrady výrazně zhoršil a mnoho vzácných dřevin i drobných staveb z její kompozice zmizelo.

Dnešní podoba zahrady představuje návštěvníkovi velkorysou krajinařskou kompozici parku z poloviny 19. století doplněnou hravou a pestrou architekturou následujících období i řadou cenných dřevin. Postupně dochází jak k obnově rostlinné složky zahrady, tak k opravám jednotlivých architektonických prvků.

Plán Podzámecké zahrady

1 Dům vrchního zahradního pomocníka	22 Obelisk
2 Zookoutek (bývalý skleník)	23 Maxmiliánův dvůr
3 Flóra	24 Busta arcibiskupa Rudolfa Jana Habsburského
4 Dům zahradníka	25 Dlouhý rybník
5 Fontána amorků	26 Rybářský pavilon
6 Colloredova kolonáda a giardino secreto	27 Paví dvůr
7 Busta arcibiskupa Ferdinanda Marii Chotka	28 Vázový most
8 Okrasný parter	29 Chotkova brána
9 Zahradní portikus	30 Chotkovo schodiště Na Kopečku
10 Římská fontána	32 Lavička s postamentem a vázou
11 Chotkův rybník	33 Postament s vázou
12 Paraple	34 Kamený stůl
13 Chrámeček Přátelství	35 Kruhová lavička
14 Umělé ruiny	36 Liliovník tulipánokvětý
15 Břizový pavilon	37 Jinan dvoulaločný
16 Busta arcibiskupa Maxmiliána Josefa Sommerau-Beeckha	38 Platan javorolistý
17 Stříbrný most	39 Borovice límba
18 Růžová treláž	40 Tis červený
19 Maxmiliánovu kolonádu	41 Dřezovec trojtrnný
20 Divoký rybník	42 Borovice lesní
21 Čínský pavilon	43 Katalpa trubačovitá
	44 Dlouhá alej

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE
V KROMĚŘÍŽI

NÁRODNÍ CENTRUM
ZAHRADNÍ KULTURY
V KROMĚŘÍŽI

vydal NPÚ ÚOP v Kroměříži
text Lenka Křesadlová, Iva Wiesnerová
historické podklady Archiv Arcibiskupství olomouckého
fotografie Jan Štětina, archiv NPÚ ÚOP v Kroměříži
a perokresby
grafická úprava www.tbmsigncom
tisk xxxx

MINISTERSTVO
KULTURY

Tento materiál byl vytvořen za finanční podpory
Ministerstva kultury české republiky z programu
"Podpora pro památky UNESCO"

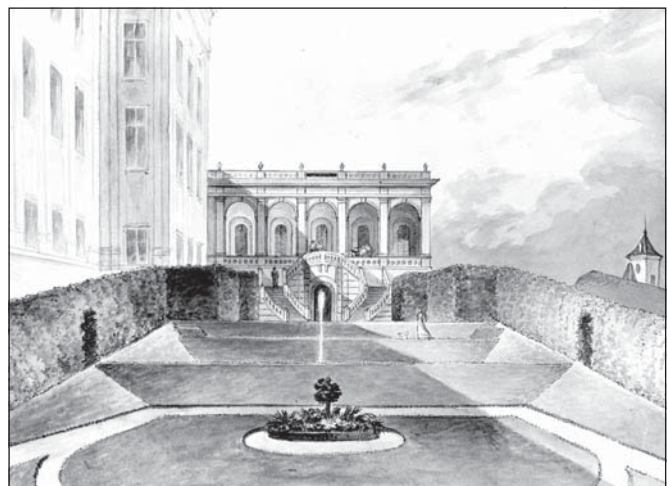
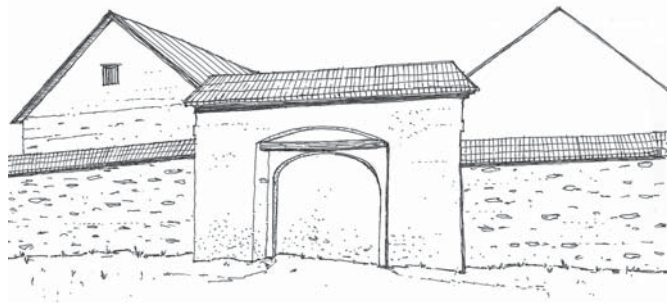
Stručný popis nejdůležitějších částí zahrady

Vstupy do zahrady

Do původní renesanční zahrady se vstupovalo po mostě přes příkop, ve kterém se chovala vysoká zvěř. Na konci 17. století byla v přízemí zámku vybudována **salla terrena** složená ze tří sálů a dvou umělých jeskyní. Sloužila jako reprezentativní vstup do raně barokní zahrady. Velice cenná je její umělecká výzdoba odkazující jak na antickou i středověkou duchovní tradici, tak na sepětí člověka a přírody. Širokým repertoárem mytologických postav a příběhů rozvíjí především téma času, přírodních dějů a jejich přirozených i mytologických proměn. *Doporučujeme její návštěvu v doprovodu průvodce.*

V závěru 18. století začala být arcibiskupem a jeho hosty pro vstup do zahrady používána tzv. **Colloredova kolonáda** postavená v letech 1795–1799 v návaznosti na severní křídlo zámku. Z arkádové lodžie se po dvojramenném schodišti, ozdobeném sochami ztvárňujícími alegorie čtyř ročních období, vstupovalo do navazující terasovitě řešené zahrádky s fontánou a bohatou květinovou výzdobou.

Jako hlavní vstup do zahrady pro obyvatele města byla určena **brána z ulice Na Kopečku**. Byla zřízena na konci 18. století. Její dnešní poloha i vzhled pochází ze závěru 19. století. Zahradu s náměstím propojuje **monumentální schodiště**, které v 70. letech 19. století navrhl architekt G. Mereta. Předchůdcem schodiště byla pouze dřevěná rampa. **Vstup z ulice Vejvanovského** je ještě mladší, vznikl až na počátku 20. století po regulaci toku řeky Moravy. V ohradní zdi v západní části areálu lze najít zazděnou bránu. Jedná se o dnes již nefunkční vstup do zahrady **z Blahoslavovy ulice**, který se přestal používat ve druhé polovině 19. století. Další dva vstupy do zahrady se nacházejí v západní části areálu u Amerického strážního domku a u Maxova dvora.

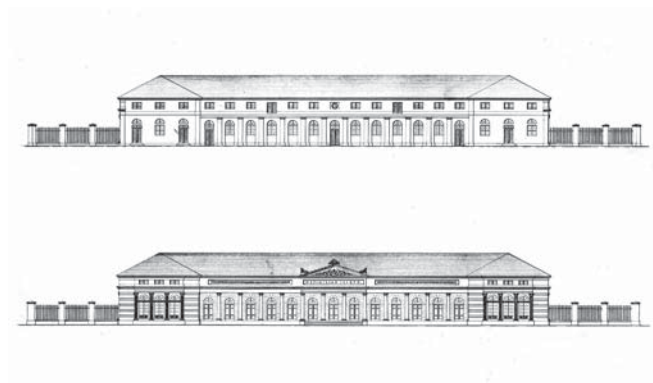
Svědectví o nejstarší historii města Kroměříže přináší jeden z posledních dochovaných úseků původního středověkého **městského opevnění** z druhé poloviny 14. století. V 19. století byly z vnitřní strany k hradbám přistavovány dvorní traktory měšťanských domů, což tuto část hradební zdi uchránilo před zbořením. Současná podoba hradeb v Podzámecké zahradě je výsledkem jejich konzervace provedené v roce 2006.

Kompozice zahrady

Podzámecká zahrada se rozkládá na ploše necelých 60 ha. Z kompozičního hlediska ji můžeme rozdělit na dvě hlavní části. Plochy navazující na budovu zámku a ohraničené tokem mlýnské strouhy lze nazvat **Starou zahradou**. Je to prostor intimnějšího charakteru a drobnějšího měřítka, kde se postupně odehrály prakticky všechny fáze historického vývoje zahrady. Měřítka prostoru vtiskla především sentimentální fáze vývoje. Současnou podobu pak zahrada získala díky krajinářským úpravám z první poloviny 19. století. Ústředním prostorem této části zahrady je rozlehlá travnatá plocha lemovaná porosty dřevin a ukončená hladinou Chotkova rybníka.

Park za mlýnskou strouhou byl zakládán prakticky na zelené louce (na ploše městských pastvin) v 30. a 40. letech 19. století dle návrhů architekta A. Archeho. V plné šíři zde bylo možné uplatnit aktuální zásady krajinářské tvorby. Byl vytvořen prostor velkorysého měřítka s dlouhými pohledovými osami soustředěnými na několik významných staveb a dřevin. Ústředním bodem se zde stala stavba tzv. Maxmiliánovy kolonády, od které vycházely hlavní pohledové osy.

Třetí významnou součást zahrady tvoří od poloviny 19. století tzv. **Maxův dvůr**. Jedná se o soubor hospodářských budov určený k prezentaci vzorového chovu hovězího dobytka a produkci mléčných výrobků. Dnes je využíván k chovu koní a jako veterinární klinika.

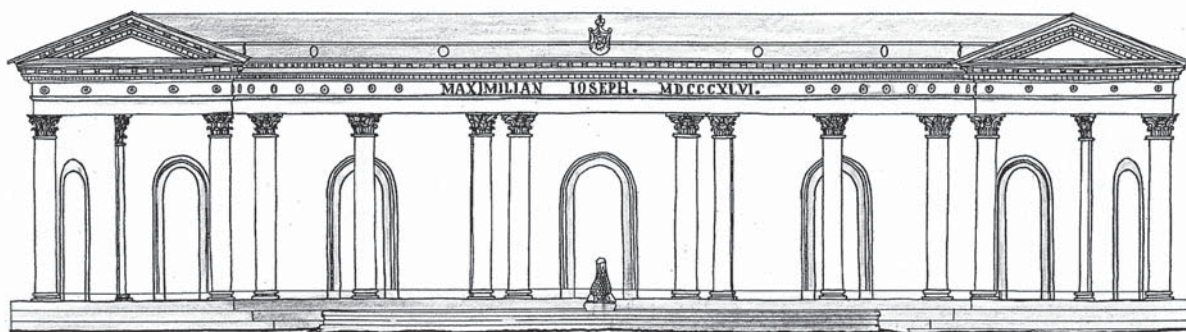

Významné stavby

V zahradě se nacházejí na dvě desítky drobných zahradních staveb dokládající postupný vývoj kompozice i oblibu různých stavebních slohů v jednotlivých dějinných obdobích.

Maxmiliánova kolonáda.

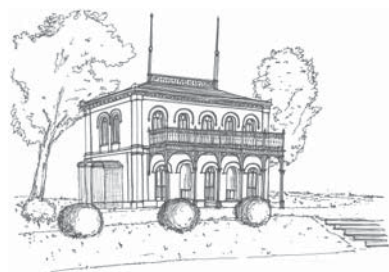
Kolonáda v neoklasicistním slohu byla v srdci nově budovaného krajinářského parku postavena v roce 1846 podle návrhu Archeho. Jedná se o stavbu půlkruhového půdorysu, jejíž součástí je také rozměrný kruhový bazén. Uprostřed bazénu stávala velká barokní fontána pocházející z Květné zahrady, kam byla později navracena. Šest sloupů s korintskými hlavicemi nese kladí napsané „MAXIMILIAN JOSEPH. MDCCCXLVI“ a nad ním je vsazen erb stavebníka arcibiskupa Maximiliána Josepha Sommerau-Beeckha. Původní stavba měla v zadní stěně prolomená okna,

dnes jsou na jejich místech niky, do kterých byly umístěny busty zakoupené v roce 1870. Busty, pocházející z části z vykopávek v Pompejích, daly stavbě nové jméno – Pompejanská kolonáda. Dnes jsou součástí zámeckých sbírek, protože byly opakovaně poškozovány vandaly.

Paví dvůr

Šlechtici i církevní hodnostáři žijící v přepychu hledali často své rozptýlení v iluzi prostého vesnického života. Za tímto účelem nechávali ve svých zahradách budovat malá hospodářství. Pod vlivem této myšlenky bylo v roce 1795 postaveno selské stavení tvořící součást sentimentální úpravy zahrady. Sloužilo jako zázemí pro malý statek s dobytčím, drůbežím a ovocným sadem určený pro občerstvení a pobavení hostů zahrady. Současnou podobu, inspirovanou švýcarskými hrázděnými domky, získala stavba na konci 19. století pravděpodobně dle projektu Antonína Kybase. Svou původní funkci, zázemí pro chov zvířat, plní objekt dodnes. Kromě klece pro chov bažantů, se zde nachází jezírko pro vodní ptáky a rozměrný výběh. Drobná přízemní stavba na půdorysu ve tvaru U zaujme především pojetím fasády, která je zdobená vyřezávanými převážně rostlinnými ornamenty.

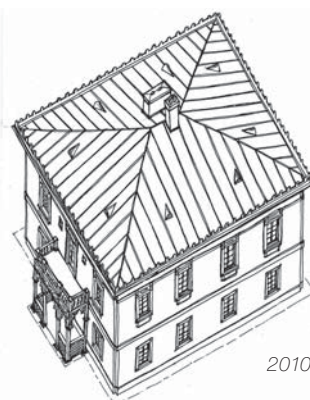
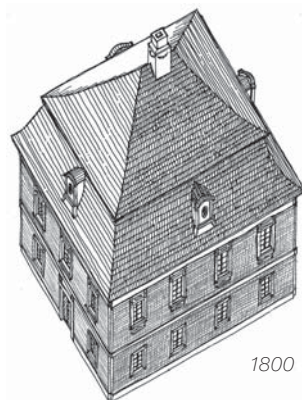
Rybářský pavilon

Předchůdce pavilonu stojícího na břehu Dlouhého rybníka zde byl postaven na konci

18. století při úpravách zahrady v sentimentálním duchu. Ve 40. letech 19. století mu architekt Anton Arche vtiskl neoklasicistní podobu. Současný vzhled s výraznými prvky z umělecky ztvárněné litiny získala stavba v 60. letech 19. století. Na přechodnou dobu byla budova doplněna velkou klecí a sloužila jako bažantnice. Přilehlé přístaviště tvořilo zázemí pro projížděky na lodkách po rybníku.

Dům zahradníka

Patří k nejstarším stavbám v zahradě. Je zachycen již na vyobrazeních zahrady ze 17. století. Jeho architektura se postupně měnila od přízemního renesančního domku přes barokní stavbu s mansardovou střechou a navazujícím skleníkem až po úpravu z konce 18. století v „holandský dům“ s červenou omítkou napodobující režné zdivo. Současnou jednoduchou patrovou architekturu domu s valbovou střechou navrhl Anton Arche ve 30. letech 19. století. Bohatě vyřezávaný portikus a balkony ozdobily fasádu v druhé polovině 19. století. Stavba si do dnešních dnů dochovala původní obytnou funkci

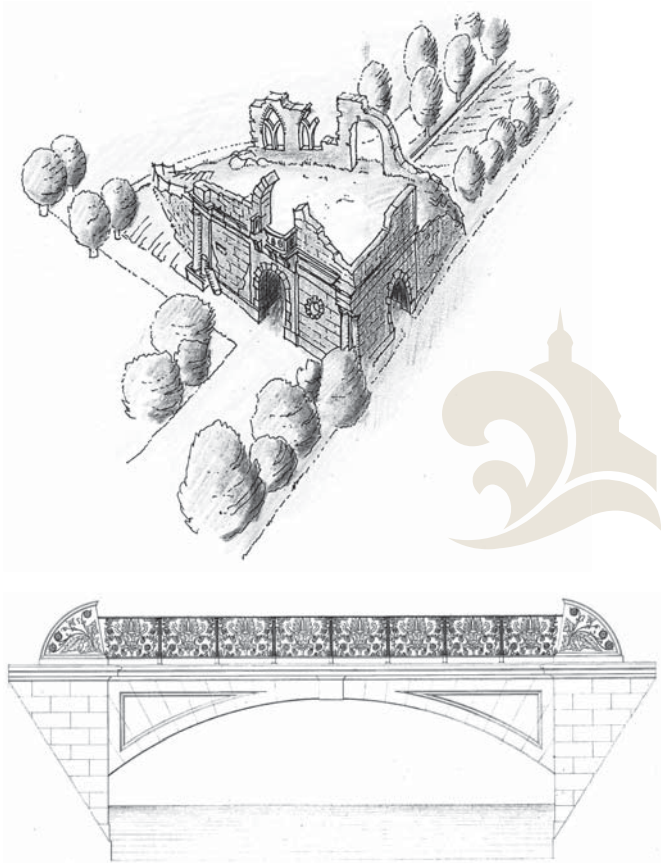
Americký strážní domek

Objekt byl postaven, podle projektu Antona Archeho, ve 40. letech 19. století u jednoho z vchodů do zahrady. Sloužil jako obydlí lesníka, který měl mimo jiné na starosti zvířata volně žijící v Podzámecké zahradě. Jedná se o přízemní budovu obdélného půdorysu zastřešenou valbovou střechou s pálenou krytinou. Plocha průčelí je členěna pásovou rustikou, nároží jsou armována kachli s rostlinným ornamentem.

Ruiny

Umělá zřícenina pochází z doby úpravy zahrady v sentimentálním duchu na konci 18. století, kdy měla výrazně jinou podobu než dnes. Přicházelo se k ní z východní strany, kde bylo průčelí ztvárněno jako zbytky antického chrámu. Po průchodu uměle vytvořeným bludištěm chodeb se návštěvník vynořil na druhé straně stavby pojeté jako ruiny gotického chrámu. Před polovinu 19. století byla antická část stavby zasypaná. Objekt doplněný o kamenný oblouk a torza soch začal sloužit pro chov divokých zvířat a ptáků. Na počátku 20. století zde bylo vybudováno zázemí pro chov bažantů. Technický stav stavby není dobrý a hledají se prostředky na její opravu.

Stříbrný most

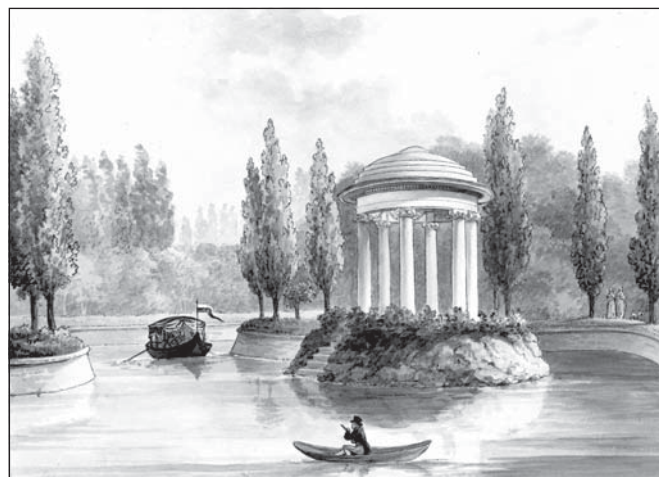
Most postavený v letech 1844–1845 podle návrhu architekta A. Archeho dostal své jméno dle litinového zábradlí zdobeného bohatým rostlinným ornamentem. Toto zábradlí bylo vyrobeno v arcibiskupských železárnách ve Frýdlantu nad Ostravicí. Most překlenuje bývalou mlýnskou strouhu a propojuje starší část zahrady s krajinařským parkem založeným před polovinou 19. století.

Bývalý skleník

Objekt skleníku (oranžerie) byl na tomto místě postaven v roce 1836 dle projektu Antona Archeho. Sloužil k přezimování rostlin pěstovaných v nádobách, které se v létě umísťovaly přímo do zahrady. V roce 1941 vyhořel. Z původní oranžerie zůstala zachována pouze zadní stěna, sokl hlavního průčelí a části bočních stěn. Po válce byly do zbytku zděných konstrukcí stavby umístěny voliéry pro chov zvířat.

Chrámeček přátelství

Centrální stavba inspirovaná vzhledem antického Sibiylina chrámu v italském Tivoli původně stávala na ostrůvku v umělém vodním kanálu. Patřila mezi atrakce sentimentální zahrady z přelomu 18. a 19. století. Ve 30. letech 19. století byla vodní plocha kolem chrámku zasypana a ten se ocitl uprostřed travnaté plochy obklopen štíhlými topoly. V druhé polovině 19. století získala stavba nový tvar střechy a byla doplněna kamennými lavičkami a středovým kanelovaným sloupem. Základ objektu tvoří šest pískovcových sloupů s iónskými hlavicemi nesoucích kopuli.

Čínský pavilon

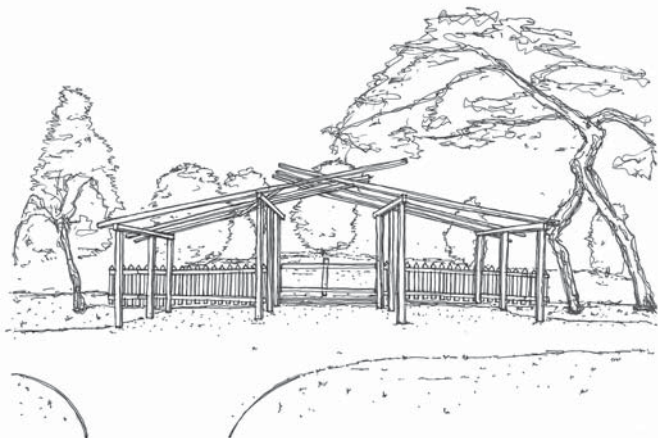
Na ostrově v Divokém rybníku stojí drobná stavbička ve východním stylu. Není jisté, zda se jedná o tzv. Mandarýnův domek Antona Archeho stávající od poloviny 19. století nedaleko rybníka, nebo zda byl pavilonek vytvořen až při budování ostrova pravděpodobně v 70. letech 19. století. Dvanáct sloupů zakončených

hlavicemi s rostlinným ornamentem nese dvoustupňovou střechu krytou červeným plechem na vrcholu ozdobenou dráčkem. Technický stav stavby není dobrý a hledají se prostředky na její opravu.

Trámový pavilon

Na břehu Divokého rybníka stojí vzdušný pavilon sestavený z hrubě opracovaných sloupů a trámů. Byl vybudován na konci 19. století a sloužil jako přístaviště pro lodky. Dnes je původní molo opatřeno zábradlím a je vyhledávaným vyhlídkovým místem.

Břizový pavilon

Tato stavba obohatila Podzámeckou zahradu v druhé polovině 19. století. Dřevěný pavilon má základní nosnou konstrukci tvořenou z neopracovaných dubových kmenů. Původně byly všechny jeho části doplněny ornamenty z bělostných březových větví. Pavilon velmi trpí řáděním vandalů. Technický stav stavby není dobrý a hledají se prostředky na její opravu.

Paraple

Stavbička ve tvaru deštníku tvořila již součást sentimentální zahradní úpravy na počátku

19. století. V té době ji obklopovalo bludiště tvořené tvarovanými keři. Dnešní vzhled získal deštník při opravách v druhé polovině 20. století.

Vodní prvky a plochy

Součástí zahrady jsou jak kamenné fontány s bazény tak několik rybníků a soustava vodotečí.

Fontána Amorků a Římská fontána byly vybudovány dle projektu A. Archeho ve 30. letech 19. století. Fontánu Amorků původně zdobila pětice postaviček andílků. Na konci 19. století byl středový amorek nahrazen soklem s vázou pocházející z Římské fontány, která pravděpodobně nikdy nebyla funkční. Další fontána se nachází v blízkosti Colloredovy kolonády.

Největší vodní plochou zahrady je tzv. **Dlouhý rybník**, který ve své přední části připomíná vodní kanál, na který je připojena jemně modelovaná část s ostrovy. Nedaleký **Divoký rybník** původně sloužil k odchytu divokých kachen, dnes se vyznačuje přírodě blízkými břehovými porosty olší a dalších dřevin. **Chotkův rybník** v blízkosti zámecké budovy byl vybudován na místě pravidelného vodního kanálu. Přes jeho hladinu se otevírají poutavé pohledy na budovu zámku.

Vodní soustava zahrady je napájena „přivaděčem“ z řeky Moravy, který vtéká do zahrady u Amerického strážního domku a ústí do Mlýnské strouhy. Koryto **mlynské strouhy** původně procházelo předměstím Kroměříže, dnes je zasypáno až na poslední úsek, který ústí v zahradě nedaleko rybářského pavilonu do kanalizace. V zahradě se dále nachází několik studní, z nichž je čerpána pitná voda.

Pomníky významných osobností

Busta arcibiskupa F.M. Chotka

V habrovém bosketu je umístěna bronzová busta iniciátora přeměny Podzámecké zahrady v krajinářský park arcibiskupa Ferdinanda Marii Chotka. Busta od neznámého autora pochází z druhé poloviny 19. století.

Busta arcibiskupa Maxmiliána J. Sommerau-Beekcha

Bronzová busta z roku 1863 zachycuje zakladatele krajinářského parku kardinála Maxmiliána J. Sommerau-Beekcha. Jeho jméno nese také dub, pod kterým byla busta umístěna. Tento dub měl arcibiskup vlastnoručně vysadit a rád pod ním sedávat.

Busta arcibiskupa Rudolfa Jana Habsburského

Pomník z roku 1899 stával původně v Květné zahradě. Do Podzámecké zahrady byl přemístěn až v roce 1962. Arcibiskup Rudolf Jan Habsburský byl nejen velmi schopný hospodář, ale i milovník hudby a přítel Ludwiga van Beethovena.

Významné dřeviny

Podstatná část porostů v zahradě je tvořena domácími druhy dřevin. Nejhojnější je habr obecný, lípa srdčitá a velkolistá, jasan ztepilý, smrk ztepilý, javor klen, javor mléč, javor babyka, dub letní, olše lepkavá, dále introdukovaný jírovec maďal a akát bílý. Tento základ je doplněn řadou dalších domácích i exotických druhů stromů i keřů, které činí ze zahrady také významnou dendrologickou sbírku. V současné době je možné v Podzámecké zahradě najít cca 140 druhů stromů a cca 120 druhů keřů.

Další informace o historii zahrady i jednotlivých částech a prvcích její kompozice je možné získat také na www.nczk.cz nebo www.zamek-kromeriz.cz.

Dostupné publikace:

Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži. Kroměříž 2009, 247 stran, ISBN 978-80-87231-02-9

Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži-průvodce. Kroměříž 2011, 221 stran, ISBN 978-80-87231-06-7

Edukační potenciál Podzámecké zahrady

Kromě vysoké umělecké kvality nabízí prostor Podzámecké zahrady v Kroměříži široké spektrum možností, např. využití při výuce a opakování umělecko historických, matematických, geografických i přírodovědných témat nejen učiva základní školy, jejímž učitelům je následující text určen.

Podzámecká zahrada je celoročně volně přístupná bez vstupného. Otevírací doba se mění dle ročního období (světlých podmínek):

listopad - únor 7:00–16:00

březen 7:00–17:00

duben 7:00–18:00

květen, červen 7:00–20:00

červenec - září 7:00–20:30

říjen 7:00–18:00

Zahrada bývá také krátkodobě uzavřena v reakci na nepříznivé klimatické podmínky – silný vítr a vytrvalý déšť.

Od května do září je v zahradě v provozu sociální zařízení.

Podzámeckou zahradu lze považovat za velmi bezpečné místo pro realizaci výuky mimo školní třídu. V zahradě se kromě zahradní techniky nesmí pohybovat jiná motorová vozidla, je zakázána jízda na kole i vstup psům.

Pro žáky z města Kroměříže a nejbližšího okolí je zahrada ideálním objektem pro zadávání samostatně řešených úkolů třeba i s delší časovou periodou (pololetní projekty). Velké portfolio možností zpracování drobnějších úkolů do větší hloubky umožňuje zapojit v tomto jediném ohraničeném prostoru celou třídu. Vyhodnocení podobně postaveného projektu by bylo vhodným tématem návštěvy celého třídního kolektivu. Jednotliví žáci či menší skupiny by měli možnost in situ představit spolužákům výsledky své práce.

V následujícím textu vám bude představena Podzámecká zahrada jako velmi vhodné místo pro výuku, shrnutí i opakování učiva přírodopisu především šestého a sedmého ročníku základní školy.

Na relativně malém ohraničeném prostoru Podzámecké zahrady se v současné době nachází řada umělých společenstev s různou mírou podobnosti ekosystémům přirozeným dle množství dodávané energie. V bezprostřední blízkosti zámecké budovy se nachází intenzivně udržované květinové záhony s pravidelně tvarovanými plůtky i živými stěnami, vše doplněno parterovým trávníkem a rostlinami v nádobách. Naproti tomu v bezprostředním sousedství je udržován luční ekosystém (květnaté louky) pouze s dvojitými až trojitými sečí během vegetační sezóny a společenství dřevin v větší části tvořené domácími dřevinami typickými pro tvrdý luh a habřiny včetně velmi bohatého bylinného patra jarních efemeroidů. Nechybějí rozmanitá vodní společenstva. Na tyto ekosystémy je vázaná řada bezobratlých živočichů i obratlovců. Většina z nich žije víceméně skrytým způsobem života a nelze zaručit, že je bude možné při

návštěvě zahrady pozorovat. V objektu tzv. Pavího dvora a v jeho okolí je však chována řada domácích i původně divokých zvířat, které je možné žákům celoročně přiblížit.

Pro jednorázovou návštěvu zahrady lze doporučit třídním kolektivům ze vzdálenějších míst jarní termín v době květu jarních efemeroidů a dvouletých rostlin na okrasných záhonech nebo též začátek léta (červen) v době květu luk. Návštěvu (výukový program) zaměřenou na poznávání dřevin a jejich společenstev lze v zahradě realizovat, díky druhové pestrosti, prakticky v jakoukoli roční dobu.

Ekosystém voda

V Podzámecké zahradě můžete zhlédnout a vzájemně porovnat několik výrazně odlišných typů vodních ekosystémů.

Bazén u Fontány Amorků a fontány před Colloredovou kolonádou představují ryze umělý ekosystém, funkční pouze v letním období. Bazény fontán bývají osázeny lekníny a osazeny okrasnými rybami. *Chotkův rybník* je již celoročně fungující vodní plocha osazená rybami a obývaná vodními ptáky. Chybí zde však zcela břehové bylinné porosty a vodní rostliny.

Divoký rybník lze již považovat za přírodě velmi blízký vodní prvek. Podstatná část břehových porostů je tvořena olšemi. Z bahenních rostlin zde rostou např. kosatec žlutý či žabník jitrocelový. Z vodních rostlin můžeme pozorovat větší porost stulíku žlutého. Plocha na sebe váže množství hmyzu a vodních ptáků.

Rybniček u Maxmiliánovy kolonády a navazující vodoteč má plně vyvinuté litorální pásmo s porostem orobince a ostřic.

Řeka Morava je příkladem výrazně regulovaného koryta řeky.

Na vodní prvky a plochy v zahradě je vázána řada jak bezobratlých živočichů, tak obratlovců.

Z hmyzu zde lze zaznamenat pravidelný výskyt zástupců řádu vážky i dalších taxonomických skupin.

Vodní plochy jsou osídleny snadno pozorovatelnými vodními ptáky, kteří již značně postrádají plachost. Jedná se především o zástupce řádu vrubozobý. Pravidelný je výskyt kachny divoké a labutě velké. Po ploše zahrady se dále volně pohybují některé exotické druhy jako labuť černá, kachnička karolinská, kachnička mandarínská a řada kulturních plemen vodních ptáků jako kachna pižmová či několik typů zakrslých kachniček. Ve výběhu za Pavím dvorem je chována husa hrbozobá a husa pomořanská.

Obojživelníci nenalézají v Podzámecké zahradě vhodné prostředí pro rozmnožování, protože vodní ptáci a ryby jejich snůšku pravidelně ničí. Rozmnožují se však na území sousedícím přímo se zahradou a v zahradě je možné se setkat s migrujícími dospělými jedinci druhů ropucha obecná, rosnička zelená, skokan hnědý, skokan štíhlý a skokan zelený. V jarních měsících lze snadno zaznamenat jejich hlasové projevy, jinak žijí spíše skrytým způsobem života.

Ekosystém bylinná (především travní) společenstva

Plochy s bylinným pokryvem mají v kompozici krajinářských parků nezastupitelnou estetickou úlohu jako protějšek vertikále dřevin a stavebních prvků. Jejich struktura, barevnost a proměnlivost během roku z nich činí významný dynamický kompoziční prvek, jehož působení lze poměrně snadno ovlivňovat lidským zásahem.

V Podzámecké zahradě je možné bezprostředně srovnávat vlastnosti a složení jak *parterového trávníku*, který je v době vegetace pravidelně sekán na výšku několika centimetrů a je použit většinou v návaznosti na pravidelné květinové záhony, tak *polopřirozená luční společenstva* udržovaná dvěma až třemi sečemi za rok. Dále můžeme porovnávat „intenzivně“ spásanou plochu uvnitř výběhu pro zvířata či bylinný porost pod zapojenými korunami stromů.

Největší variabilitu a pestrost nabízí rozlehlé louky kosené většinou dvakrát za vegetační období. Kromě trav je zde údržbou podporován výskyt dvouděložných především kvetoucích bylin, které na sebe váží velké spektrum především blanokřídleho a rovnokřídleho hmyzu a motýlů.

Jedná se většinou o louky na mezofytních stanovištích s výskytem druhů trav kostřava ovčí, kostřava luční, lipnice luční, válečka prapořitá, bojínka luční, srha laločnatá, trojštět žlutavý aj. Z dvouděložných rostlin se zde běžně vyskytují jetel luční, černohlávek obecný, jitrocel kopinatý, jestřábník zední, chrpa luční, štírovník růžkatý, svízel povázka, zběhovcov plavizivý, kakost luční, pcháč zelinný, krvavec totem, kopretina luční, řeřišnice luční, pryskyřník prudký, kontryhel obecný, popenec obecný, vikev plotný aj. V měsíci září je velmi významný výskyt ocúnu jesenního. Vizuálně nejvýrazněji v těchto společenstvech působí především kakost luční doplněný jestřábníkem zedním a krvavcem.

Louka v blízkosti tzv. Amerického strážního domku má zvýšenou vlhkost půdy a vyskytuje se zde řada vlhkomilných a nitrofilních druhů jako kostival lékařský, lopuch větší, šťovík tupolistý, kopřiva dvoudomá, pampeliška lékařská aj.

Louky se nechávají na počátku léta zcela vykvést a s jejich postupnou sečí se začíná většinou v době plného květu kopretin. Bezprostřední okolí cest je sečeno častěji, a proto je možné snadno demonstrovat, jak četnost sečí ovlivňuje vzhled i druhové zastoupení rostlin v porostu. Druhá seč luk se provádí zpravidla na počátku září před plným rozkvětem ocúnů, aby mohly jejich květy plně působit. Postupná seč jednotlivých ploch luk v zahradě umožňuje během jedné návštěvy porovnávat travní společenstva na různém stupni vývoje.

Vzhledem k tomu, že tato luční společenstva plynule navazují na společenstva dřevin a vodní plochy, nachází se v zahradě také řada zajímavých přechodových společenstev.

Velice bohatě je v zahradě zastoupeno společenstvo jarních efemeroidů vyskytujících se jako podrost pod korunami vzrostlých listnatých dřevin. V jarním období (nejčastěji v dubnu) se jedná o rozsáhlé porosty sasanky hajní, sasanky pryskyřníkovité, orseje jarní, dymnivky duté a dymnivky plné, křivatce žlutého, zapalice žlutuchovité doplněné plicníkem lékařským, brčálem menším či kopytníkem evropským. Na tyto efemeroidy navazuje na přelomu dubna a května květ česneku medvědího doprovázeného hluchavkou nachovou či mařinkou vonnou.

V časně jarním období je možné na loukách sledovat životní projevy krtka obecného, na loukách se pohybují zajáci polní a bažanti obecní. Ježci jsou aktivní většinou až za soumraku.

Společenstvo dřevin

Nejširší množství edukačních aktivit, realizovatelných prakticky ve všech ročních obdobích, na sebe mohou vázat dřeviny, která tvoří zásadní složku kompozice Podzámecké zahrady. Vzhledem k taxonomické pestrosti a rozmanitosti použitých dřevin je možné v zahradě demonstrovat jak *jednotlivá patra porostů dřevin*, tak rozdíl vzhledu určitého druhu dřeviny rostoucí na volném prostranství jako solitéra oproti habitu, který získá jako součást porostu. Názorně lze předvést i rozdílnost vzhledu dřevin v jednotlivých životních obdobích. Většina porostů v zahradě má svým složením blízko k charakteru listnatého lesa typu tvrdý luh.

Při poslední kompletní inventarizaci dřevin Podzámecké zahrady v roce 2003 bylo na její ploše zjištěno 278 taxonů (druhů a kultivarů) dřevin. Provedený dendrologický průzkum ukázal, že bezmála 80% ze všech více jak 3000 stromů rostoucích v zahradě patří do 12 druhů. Jedná se o habr obecný, lípu srdčitou, jasan ztepilý, smrk ztepilý, jírovec maďal, javor horský, javor babyku, javor mléčný, trnovník bílý, lípu velkolistou, dub letní a olši lepkavou. Vyjma jírovce a trnovníku jsou to dřeviny domácího původu.

V zahradě je možné zhlédnout zástupce všech pěti nejdůležitější čeledí nahosemenných dřevin – jehličnanů, kteří jsou pěstováni na území naší republiky. 44 zde pěstovaných různých druhů jehličnanů lze zařadit do 15 rodů, z nichž druhově nejpočetněji jsou zastoupeny rody borovice a smrku. Rostou zde jak základní druhy domácího původu jako jalovec obecný, jalovec chvojka, modřín opadavý, smrk ztepilý, borovice kleč, borovice lesní, tis červený, tak kolekce 19 druhů jehličnanů introdukovaných ze Severní Ameriky a 9 druhů pocházejících z Dálného východu.

čeleď	rod
cypřišovitě	cypřišek, jalovec, zeravec, zerav
jinanovitě	jinan
borovicovitě	jedle, modřín, smrk, borovice, jedlovec, douglaska
tisovitě	tis, torea
tisovcovitě	kryptomerie, tisovec

Druhová pestrost listnatých stromů a keřů v zahradě je ještě výrazně bohatší než u jehličnanů.

Stromy, vesměs opadavé, jsou zastoupeny 76 druhy 40 rodů řazených do 22 čeledí. Většina druhů je evropského původu, ale je zde vysazeno i 20 druhů pocházejících ze Severní Ameriky a 13 druhů z Dálného Východu.

čeleď	rod
bobovitě	jerlín, trnovík
břízovitě	bříza, olše
bukovitě	dub, buk, kaštanovník
javorovitě	javor, javorovec
jilmovitě	břestovec, jilm
jírovcovitě	jírovec
lípovitě	lípa
lískovitě	habr, líska
morušovníkovitě	morušovník
mýdelníkovitě	svitel
olivovníkovitě	jasan
ořešákovitě	lapina, ořešák
platanovitě	platan
routovitě	korkovník
růžovitě	jeřáb, hrušeň, slivoň, třešeň, jabloň, hloh, temnoplodec
řešetlákovitě	řešetlák
sapanovitě	nahovětvec, dřezovec
simarubovitě	pajasan
šácholanovitě	šácholan, lyrovník
trubačovitě	katalpa
vrbovitě	vrba, topol
zmarličníkovitě	zmarličník

V keřovém patře je výskyt cizokrajných druhů výraznější, než je tomu u stromů, přesto i zde je nejčastěji zastoupeným domácím druhem tis červený a líska obecná. V zahradě je možné najít dalších 95 druhů listnatých keřů, opadavých i stálezelených, patřících do 60 rodů z 29 různých čeledí. Kromě evropských druhů je zde možné poznávat 17 druhů pocházejících ze Severní Ameriky a přes 30 druhů keřů z Dálného Východu.

aktinidiovitě	aktinidie
aralkovitě	arálie, břečtan
bobovitě	čimišník, štědřenec
cesmínovitě	cesmína
dřínovitě	dřín, svída
dřišťálovitě	dřišťál, mahonie
hortenzovitě	hortenzie
jírovcovitě	jírovec
klokočovitě	klokoč
komulovitě	komule
ledvíníkovitě	ruj, škumpa
lískovitě	líska
olivovníkovitě	bělas, ptačí zob, šeřík, zlatice
pivoňkovitě	pivoňka
podražcovitě	podražec
pustorylovitě	pustoryl
révovitě	loubinec
růžovitě	blýskalka, bobkovišeň, hloh, hlohyně, kdouloň, kdoulovec, muchovník, růže, růžovec, skalník, slivoň, střemcha, zákula
sazaníkovitě	sazaník
slézovitě	ibišek
srstkovitě	rybíz
sturačovitě	halézie
šácholanovitě	šácholan
tavolníkovitě	tavolník, trojpek, hroznatec, tavola
vilínovitě	vilín
vřesovcovitě	enkianthus, pěnišník
zimokeřovitě	brslen
zimolezovitě	kolkvitzie, zimolez, zanice, weigelie, pámelník, kalina, bez
zimostrázovitě	zimostráz

Na tyto dřeviny je svým životem vázána řada dalších organismů. V zahradě je zachováno několik torz věkovitých dřevin, na nichž je možné pouhým okem pozorovat vletové otvory dutin (obydlené ptáky), mechy, lišejníky i plodnice dřevokazných hub nejčastěji troudnatce.

Ze zvířat je zde kromě veverka možné běžně pozorovat především druhy ptáků obvykle obývajících parky a okolí lidských sídel. Z dravých ptáků je to poštolka obecná, dále holub hřivnáč, hrdlička zahradní, sýkora koňadra, kos černý, brhlík lesní, vzácněji žluva zelená či strakapoud velký a řada dalších.

Bylinný podrost pod korunami dřevin je z velké části tvořen již výše popsanými jarními efeneroidy jejichž období končí masivním výskytem česneku medvědího.

Ekosystém okrasná zahrada

V přímé konfrontaci s polopřirozeným společenstvem luk lze v Podzámecké zahradě také prezentovat na údržbu velmi náročný zahradní ekosystém, zastoupený v tomto případě především květinovými a růžovými záhony, pravidelně tvarovanými živými ploty a stěnami či parterovým trávnikem. Všechny tyto komponenty doplněné vodním prvkem fontány můžete nalézt mimo jiné na ploše zahrádky mezi Colloredovou kolonádou a Domem zahradníka. Je zde možné vidět tři druhy dřevin nejčastěji používané ke tvarování. Habr obecný je zde použit v podobě vysokých tvarovaných stěn a jako malý bosket. Tis červený je tvarovaný do podoby jehlanů a koulí, zimoztráz vždyzelený v nízkých plůtcích ohraničuje květinové ornamenty.

Do ornamentů jsou vysazovány jak dvouletky základních druhů – maceška, sedmikráska, pomněnka, tak letničky nejčastěji begonie (voskovka), aksamitník, nestařec. Na spodní terase zahrádky jsou zřízeny růžové záhony s odrůdami zahradních mnohokvětých růží.

V blízkosti budovy zámku se nachází více květinových záhonů včetně velkého „květinového kola“ přímo před zahradním průčelím budovy. Tento ornamentální záhon je osazován pouze letničkami a kromě výše zmíněných druhů letniček se zde pravidelně objevuje ještě např. šalvěj zářivá, starček, otočník a další. Doplnují je palmy a hlíznaté dosny. Výsadby dvouletek na ostatních záhonech bývají pravidelně doplňovány cibulovinami především tulipány.

V okolí sochy bohyně Flory a u Stříbrného mostu jsou umístěny treláže s popínavými růžemi.

„Hospodářský dvůr“

Objekt tzv. Pavího dvora již od doby svého vzniku poskytoval zázemí pro chov zvířat v zahradě. V současné době je do jeho okolí soustředěn chov především hospodářských druhů zvířat a vodních ptáků.

Návštěvníci zde mohou vidět zajímavá plemena drůbeže krocana domácího, perličku kropenatou, slepici rousnou zakrslou, slepici Holandanku, husu hrbozobou (labutí), husu pomofranskou, kachnu pižmovou, tři typy holuba domácího – kudrnáče, parukáře a pávika. Ze savců můžeme vidět pak králíka domácího, kozu domácí a osla domácího.

Ve voliérách je chován bažant stříbrný a bažant zlatý a po zahradě se volně pohybuje několik pávů korunkatých.

Z běžně volně žijících živočichů je zde chován daněk evropský a bažant obecný. Ve výběhu za Pavím dvorem lze najít jak sudokopytníky, tak lichokopytníky, zvířata s rohy i parohy. V ohraničeném prostoru lze dobře sledovat každoroční růst parohů u daňků i jejich vytloukání, které spadá do měsíce srpna. Většina zvířat v zahradě pravidelně vyvádí mláďata.

Výše uvedený výčet je pouze dílčím příkladem možností, které Podzámecká zahrada v oblasti výuky přírodovědných oborů na ZŠ nabízí. Jedná se o dynamický objekt, který se kontinuálně mění nejen během vegetačního období, ale každoročně jsou vysazovány a káceny dřeviny, mění se sortiment bylin pěstovaných na záhonech. Existuje snaha cíleně obohacovat sortiment chovaných zvířat. Každodenní péče o tuto památku zahradního umění sleduje nejen zachování jejich uměleckých hodnot, ale i rozvíjení jejího edukačního potenciálu, k jehož častějšímu využívání by měl tento materiál přispět.